

Platonova ariste politeia

Grgić-Đaković, Hrvoje

Undergraduate thesis / Završni rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:693671>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij povijesti i filozofije

Hrvoje Grgić-Đaković

Platonova *αρίστε πολιτεία*

Završni rad

Mentor: Doc.dr.sc. Željko Senković

Osijek, 2011.

Sažetak

Ovaj rad analizira problem najboljeg političkog poretka na način na koji ga je zamislio antički filozof Platon. U svojim mnogobrojnim dijalozima Platon razmatra cjelokupno područje ljudskog djelovanja i kozmoloških istina, i izdvajanje određenog dijela je bez razumjevanja cjeline. Ovaj rad pokušati će pokazati način na koji Platon izvodi ideju pravednosti kao osnovu na kojoj izgrađuje svoj politički poredak. Pokušati ću također ukazati na neke točke po kojima je Platon u svome mišljenju daleko napredniji ne samo od svojih suvremenika, već i od filozofa koji su djelovali više od dva tisućljeća nakon njega. Također ću se osvrnuti na neke dijelove koje sam smatrao problematičnima, pogotovo na mišljenje o opravdanosti vladareva laganja te o posljedicama na život u polisu ukoliko bi do ozbiljenja ovoga poretka doista i došlo.

Ključne riječi: politeia, pravednost, država, vrlina, krepost

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Platonova <i>αρίστε πολιτεία</i>	4
2.1. Što je Platonova <i>αρίστε πολιτεία</i> ?.....	4
2.2. Temeljni pojmovi vezani uz politički ustroj u Platonovoj misli.....	7
2.3. Vrline i njihova uloga u <i>αρίστε πολιτεία</i>	8
2.4. Odgoj i njegova uloga.....	10
2.5. Vladari	12
2.6. Zašto su filozofi jedini zaslužili ulogu vladara?.....	14
2.7. Pitanje vlasništva i obitelji.....	16
2.8. Je li <i>αρίστε πολιτεία</i> pravo političko uređenje?.....	18
3. Popis literature.....	20

1.Uvod

Platon je definitivno jedno od najvećih imena ne samo svjetske filozofije, nego i svjetske povijesti. Ovaj najpoznatiji učenik drugog velikog filozofa, Sokrata, oduvijek je oduševljavao kako sveobuhvatnom mišlju tako i svojim umjetnički napisanim dijalozima. Malo je onih koji su ostavili tako dubok trag u svakom području ljudske djelatnosti kao što je to učinio ovaj Grk. U mladosti ogorčen konačnom sudbinom svoga učitelja postao je velikim neprijateljem atenske demokracije. Treba imati u vidu da je stroga podjela filozofije na discipline uvedena tek za njegova poznata nasljednika Aristotela, iako ni on nije pojedine discipline shvaćao odvojene jedne od drugih. Svoju alternativu kako demokratskom, tako i ostalim političkim uređenjima Platon je iznosio u mnogim djelima, ali prvi puta ju je sveobuhvatno iznio u svojem najpoznatijem djelu *Politeia*. Njegovo bavljenje političkim nije ostalo isključivo u teorijskoj oblasti, no ipak se ne može reći da je na tom polju imao značajne uspjehe. Ipak, njegovi politički pogledi postali su neizostavi dio svjetske političke filozofije, i još ne nitko nakon njega nije bavio političkom filozofijom bez pozivanja na njegovu političku misao.

2. Platonova *αρίστε πολιτεία*

2.1. Što je Platonova *αρίστε πολιτεία*?

Ustroj ljudskog društva i pravila tog ustroja pitanja kojima su se filozofi bavili od pojave filozofije. Filozofija, kao ljubav spram mudrosti usmjerena je kako na pitanja vječnih i besmrtnih stvari i misli, tako i na propadljive i ovozemaljske pojave. Platon je svoj nauk o najboljem političkom uređenju razvijao kroz mnogobrojne dijaloge koje je pisao tijekom svoga života. Njegovi dijalozi vođeni su određenom tematikom, no, budući da on nije svoj nauk sistematski izložio, javlja se potreba proučavanja manje-više cjelokupna njegova djela kako bi se na pristupačan način moglo izložiti npr. njegov nauk o onom političkom, budući da i u samim svojim dijalozima na određen način ponekad ne daje izravan odgovor već navodi čitatelja na promišljanje.¹

Budući da je pitanje ljudskoga slobodnoga ljudskog života za Grke bilo shvaćeno isključivo kao pitanje življenja u sferi polisa, Platonova *αρίστε πολιτεία* zapravo je pitanje organizacije života u polisu. Pritom treba imati u vidu razlike između polisa i današnjeg pojma države. Također je potrebno izbjeći eventualne zablude što se tiče slobode pojedinaca u samom polisu, budući da je polis oduvijek imao visok stupanj kontrole nad raznim sferama pojedinčeva života.²

Suvremena autorica Hannah Arendt ističe također razliku između čovjekova života u kućanstvu i njegova političkoga djelovanja: čovjek se udružuje u kućanstvu kako bi nadvladao sile nužnosti i osigurao sebi egzistenciju, dok je polis područje slobode. Kao preduvjet sudjelovanja u životu polisa postavlja se ovladavanje nužnostima života u kućanstvu. Dok su u području kućanstva ljudi bili nejednaki i podređeni glavi kućanstva,

¹ W.K.C. Guthrie: Povijest Grčke filozofije; knjiga IV: Platon, čovjek i njegovi dijalozi, Ranije doba; Naklada Juričić, Zagreb 2007.; str. 42. – 45.

² Željko Senković: Aristotelova kritika demokracije; Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet; Osijek 2007.; str. 15. – 17.

područje polisa bilo je područje gdje su ljudi u interakciji sa sebi jednakima, tamo gdje nitko nije podređen zapovijedima drugih, niti on ikome drugom zapovijeda.³

S ovim u vidu treba imati neke stvari na umu: u polisu nisu svi imali jednaka prava, čak štoviše određena nejednakost se i podrazumjevala. Postojanje robova pokazuje nam da termini poput slobode nemaju isto značenje za nas kao i za antičke Grke. Slobodni život u antičkoj Grčkoj zapravo je bio život slobodnog građanina polisa, i u praksi je bilo vrlo malo ljudi koji su mogli sudjelovati u toj sferi života. Antički svijet ne barata idejom jednakosti svih ljudi, tj. onim što se u današnjem svijetu smarta temeljnim i neotuđivim ljudskim pravima.

Što se tiče proučavanja Platonova gledišta na ἀρίστε πολιτεία potrebno je naglasiti da je njegovo nastojanje mnogo dublje od nastojanja mnogih modernih pogleda na pitanje političkog ustroja. Dok u današnjem usko specijaliziranom svijetu imamo običaj pitanje političkog promatrati isključivo odvojeno od ostalih sfera (ili povezano s ekonomijom) valja imati na umu da je Platon temeljit mislilac koji je svoju misaonu aktivnost razvio prije nego što je bilo uobičajeno sistematizirati i strogo odvajati područja ljudske misli i djelatnosti. Kao istinski filozof kojemu je cilj bila upravo potraga za mudrošću Platonu je jasno da je pitanje političkog ustroja neodvojivo od svih ostalih sfera ljudskoga života. Tako u razradi ἀρίστε πολιτεία Platon mora odgovoriti na i upotrebljavati rješenja ontoloških pitanja. Sve ovo, spareno s načinom na koji je pisao svoja djela, čini Platona iznimno teškim misliocem. Platon svoje gledište ne daje izravno već tjera čitaoca na promišljanje i navodi ga do onoga što piše u samim dijalozima.

Najveći, a zacijelo i najvažniji Platonov dijalog za razumijevanje cjeline njegova djela, a pogotovo pitanja političkog ustroja, pravednosti i mudrosti bez sumnje je *Politeia*, prevedena na hrvatski jezik kao *Država*. U tom dijalogu Platon se bavi ključnim djelom dobroga političkog ustroja- pravednošću, ali i daje razrađen nauk o ostalim etičkim pitanjima, spoznaji, idejama i ustroju ljudske duše.⁴ Sva ova pitanja direktno se u većoj ili manjoj mjeri nadovezuju na njegovo učenje o idealnom polisu i oblicima vladavine. Naravno, kao i u svakom dijalogu napisanom od strane Platona, tako i u ovome nalazimo veze s ranijim djelima, kao što će se i neka kasnija djela nadovezivati na ovo.

³ Hannah Arendt: *Vita activa*; Biblioteka August Cesarec, Zagreb 1991.; str. 27. – 31.

⁴ Jure Zovko: *Ogledi o Platonu*; Naklada Jurčić; Zagreb 2006.; str. 167.

Ostala djela koja se bave Platonovim političkim mišljenem su naravno *Državnik* i *Zakoni*.⁵ Naravno, ovo nisu jedini dijalozi na koje se treba upućivati prilikom proučavanja ove teme; budući da se u svakom Platonovu dijalogu nalazi barem jedan dio koji se bavi temom koja se javlja u sveobuhvatnoj *Politei*.

⁵ Skupina autora: Povijest političke filozofije; Golden marketing-Tehnička knjiga; Zagreb 2006.; str. 13.

2.2 Temeljni pojmovi vezani uz politički ustroj u Platonovoj misli

Prilikom pitanja o najboljem mogućem političkom uređenju najčešća su dva pitanja: koji, odnosno kakav taj ustroj mora biti.

Glavno pitanje najuže povezano s temom ovog rada pitanje je pravednosti i nepravednosti te njihovih posljedica. Sama riječ pravednost prijevod je grčkoga *dikaiosyne* ali ta je riječ u svezi s arete, što znači krepost. Krepost je u svim Platonovim dijalozima u tijesnoj svezi sa spoznajom. Bitan dio dijaloga *Politeia*, ali i ostalih Platonovih dijaloga upravo je određivanje načina za dobar život, koji se ima živjeti u zajednici s drugima, budući da samo u zajednici čovjek može uistinu biti čovjekom.⁶

Budući da je cilj spoznati i odrediti način dobrog života, pitanje koje se mora odgovoriti prije negoli se uopće počne ovom temom valja nam odrediti kako uopće spoznati što je ono dobro, na koji način uopće dolazimo do svojih spoznaja. U ovom djelu veliku ulogu ima Platonov nauk o idejama. Nakon što se odredi koja je spoznaja najviša možemo ju iskoristiti da bismo spoznali ono što je dobro, a tek potom raspravljati o tome kakav život je dobar život. Također, budući da ovi odgovori nisu svima očiti, potrebno je odrediti na koji način obrazovati ljude i otvoriti im oči da im se ukaže na to kakav bi dobar život imao biti, da bi ljudi onda mogli početi na taj način i živjeti.⁷

Iz ovoga vidimo da je potrebno odgovoriti na mnoga druga pitanja prije negoli se uopće počne baviti mišlju o idealnom političkom uređenju, a kamoli o detaljima toga uređenja(kao što su pitanje privatnog vlasništva, vrste vlasti, veličini polisa itd.)

⁶ W.K.C. Guthrie: Povijest grčke filozofije: knjiga IV: Platon, čovjek i njegovi dijalozi, ranije doba; str. 407. – 409.

⁷ Skupina autora: Povijest političke filozofije; str. 14. -15.

2.3. Vrline i njihova uloga u *αρίστε πολιτεία*

Budući da je vrlina pravednosti ključan element Platonova najboljeg poretka, ne čudi što prva knjiga *Politeia*-e počinje upravo raspravom o pravednosti. Pravednost se iskazuje ovdje ne kao vraćanje duga ili kao pravo i korist jačega, kao što to govore Sokratovi sugovornici, već će Sokrat odrediti pravednost na neki način kao korist slabijeg, budući da se pravednost sastoji od toga da se svakome udjeli ono što mu pripada.⁸

Na kraju prve knjige javlja se zahtjev da se dokaže da je pravednost dobra sama po sebi, da se razluči što je pravednost, a što nepravednost i da se pokaže da se pravednim isplati *biti*, a ne se samo pretvarati.⁹

Nakon ovog dijela sugovornici dolaze do zaključka da je država nešto više negoli je to čovjek sam, te da će samim time i pravednost biti veća i lakše uočljivija promatrajući državu. Praćenjem pravednosti u državi od nastanka države uočiti će i lakše obrazložiti pravednost na razini pojedinca.¹⁰

Sugovornici zaključuju da je razlog nastanka grada taj što nijedan čovjek nije samodostatan. Kao što je poznato, svaki čovjek posjeduje niz osnovnih životnih potreba, i nije ih u stanju zadovoljiti samostalno. Tako se u područje prvotnog grada smještaju seljaci koji proizvode hranu, graditelji koji grade kuće, prodavači itd. Valja također napomenuti da nastanak ovog grada nije mišljen u historijskom smislu: proces nastanka ovog grada mišljen je logičkim redom.¹¹

Valja primjetiti da ovdje još nema riječi o pravom političkom djelovanju na način na koji su ga Grci shvaćali. Arendtovski rečeno, ovdje se još ne spominje javno područje na kojem se odvija politički život, ovaj prvi grad tj. zajednica svodi se na ovladavanje životnim nužnostima na način da je svakome dodjeljena zadaća za koju posjeduje najviše sklonosti: na taj način neće svatko sebi graditi kuću i praviti obuću, već će se baviti onim što mu najbolje ide a ostalo će dobiti od drugih, koji također trebaju proizvod njegova rada jednako kao i što on treba njihove.

⁸ Jure Zovko: Oglеди o Platonu; str. 167. – 173.

⁹ W.K.C. Guthrie: Povijest grčke filozofije: knjiga IV: Platon, čovjek i njegovi dijalozi, ranije doba; str. 416.

¹⁰ Platon: Država; Beogradski izdavačko-grafički zavod; Beograd 2002.; 368-d – 369-d

¹¹ W.K.C. Guthrie: Povijest grčke filozofije: knjiga IV: Platon, čovjek i njegovi dijalozi, ranije doba; str. 418.

U daljnjem tekstu Sokrat tvrdi da je ovo opis zdravoga grada na temelju kojega neće moći doći do odgovora na svoje glavno pitanje, već treba promatrati grad u kojem se javlja povećana potreba za luksuzom. U ovakvom će gradu biti moguće odrediti porijeklo pravednosti i nepravednosti. To je tzv. "grad pod upalom", nezdravi grad koji je narastao i stanovništvom i bogatstvom. Širenjem apetita takvoga grada sve je veća potreba za luksuzom, dok je širenjem populacije sve veća potreba za širenjem teritorija i ratom. No, budući da je već ranije određeno da se svaki čovjek ima baviti samo jednim poslom, čini se da je u ovakvom gradu nastala potreba za stajaćom profesionalnom vojskom, čija će zadaća biti ne samo osiguravati mir u državi i braniti državu, već i širiti državu po potrebi.¹²

Budući da se umijeće ratnika pokazalo kao vrijednije umijeće od bilo kojeg drugog u ovakvoj državi potrebno je razmotriti kakve bi vrline imao posjedovati čovjek koji treba postati ratnikom. Tada se spominje da bi priroda ratnika trebala biti slična prirodi "filozofske životinje"-psa. Oni moraju biti s jedne strane odvažni i oštri, a s druge strane blagi: ovdje je riječ o načinu postupanja prema neprijateljima i prema građanima polisa.¹³

Ovdje se uspoređivanje sa psom ne misli niti najmanje u pogrđnom smislu: pas ovdje predstavlja začetke filozofijske naravi, koja se svodi na ljubav za znanjem i učenjem, što je čuvarima prijeko potrebno ukoliko žele biti sposobni za miroljubivo ponašanje spram susjeda. Ovdje se naznačuje i daljni tok cijelog djela, jer se naznačavanjem potrebnih kakvoća pokazuje da savršeni čovjek ima pod kontrolom sva tri vida duše jednako kao što će u kasnijoj razradi u najboljem poretku postojati ravnoteža između tri sloja u polisu.¹⁴

¹² Isto, str. 418. – 422.

¹³ Skupina autora: Povijest političke filozofije; str. 20. -21.

¹⁴ W.K.C. Guthrie: Povijest grčke filozofije: knjiga IV: Platon, čovjek i njegovi dijalozi, ranije doba; str. 422.

2.4. Odgoj i njegova uloga

Da bi ratnici mogli obavljati svoj posao potreban im je dobar odgoj. Budući da je u državi u kojoj je prošlo doba nevinosti sve sklono kvarenju, ratnike treba posebno dobro odgojiti jer njihovo kvarenje može biti za državu najštetnije. Iako je ratnicima od presudne važnosti vještina u korištenju oružja i umijeće vođenja rata, to naravno nije tip odgoja na koji Platon ovdje aludira.¹⁵

Način obrazovanja predložen ovdje slijedi klasičnu grčku podjelu na tjelesno obrazovanje(gymnastike) i kulturno obrazovanje(musike). Najveći dio ovdje rečenog posvećeno je upravo novom načinu kulturnog obrazovanja. Ovdje Platon upozorava na potencijalnu štetnost koju može donijeti prepričavanje mitova o bogovima i herojima. Naime, u staroj Grčkoj uobičajen je način odgoja bio i pričanje takvih priča. Ovdje se javlja oštra kritika nekih od najvećih autora u povijeti antičke književnosti, jer se smatra da oni prikazuju bogove na krivi način, odnosno da ih prikazuju kao izvore zala i spletkarenja, dok jedina istina može biti to da su upravo oni najviša moralna instanca, ili kao u *Zakonima* mjerilo svih stvari. Ovdje ipak treba imati u vidu da je riječ o bogu kao demiurgu, a ne o mitološkim bićima. Platon naglašava važnost istine i prirodene razboritosti, tj. suzdržanosti(sophrosyne) pomoću koje možemo kontrolirati svoje nagone i usmjeriti naš život prema uzvišenim ciljevima. Najveću odgojnu ulogu pjesništva Platon vidi u tome da se u odgajanicima može urođeni osjećaj za ritam dodatno istančati, te se na taj način stjeći bolji osjećaj za ljepotu.¹⁶

Što se tiče tjelesnog odgoja, Platon tvrdi da tijelo koje je dobro odgojeno neće proizvesti nužno sklad u duši, dok se prema njegovu nauku duša u kojem vlada sklad skrbi za tijelo i tako proizvodi sklad u njemu. Zbog toga se javlja tendencija fokusiranja na odgoj duše, koji će za sobom donijeti i skrb za tijelo. Tu se nailazi i na kritiku pravničke i (u manjem dijelu) liječničke profesije: naime, ukoliko se vodi briga o tijelu potrebe za liječnicima gotovo da i nema, dok će u slučaju vođenja moralno ispravnog života pravnici postati u potpunosti nepotrebni. Disciplina čuvara implicira i odbijanje spolnih ugoda koje su divlje i čiji je karakter suprotan umjerenosti i blagosti koje tražimo u čuvara. Iz sličnog razloga Platon smatra manje vrijednima i napredne žičane te puhačke instrumente(koji su često i povezivani

¹⁵ Skupina autora: Povijest političke filozofije; str. 21.

¹⁶ Jure Zovko: Oglledi o Platonu; str. 187. – 188.

s dionizijskim orgijastičkim ritualima). Također se odbacuje i pijanstvo a potiče se zdrava ishrana koja će učiniti vojnike snažnima.¹⁷

Iz svega se vidi da hrabrost kao vrlina ratničkoga staleža ne znači da je ona jedina vrlina potrebna tome staležu. Čak štoviše, ratnici moraju posjedovati i razboritost, ali i suzdržanost i umjerenost kako ne bi postali iskvareni, budući da je na njima velika odgovornost.

Pitanje koje se postavlja glede obrazovanja je pitanje je li ono određeno isključivo za buduće čuvare države, ili svi imaju steći određeno obrazovanje koje im priliči? Teško bi bilo zamisliti da je Platon kao zagovornik znanja i istine želio da većina polisa bude neobrazovana, no kako kaže Guthrie: "Platon nije mogao ravnodušno gledati sudbinu djece zanatlija i poslovnih ljudi koja se hrane pogrešnim i štetnim idejama o bogovima i junacima, a u stvari čuvari su ti koji će nadgledati obrazovanje svih ostalih"¹⁸

Pretpostavka je da će se djeca odgajati do dobi kada je moguće utvrditi njihove sklonosti, nakon čega će se zanatlijei ostali izdvajati od čuvara koji će dobiti posebno obrazovanje koje im je potrebno kako bi bili sposobni preuzeti mjesta koja sa sobom donose i najveće odgovornosti.

¹⁷ W.K.C. Guthrie: Povijest grčke filozofije: knjiga IV: Platon, čovjek i njegovi dijalozi, ranije doba; str. 426. 427.

¹⁸ Isto, str. 428.

2.5 Vladari

Budući da pripadnici staleža ratnika posjeduju najbolje karaktere u gradu, sasvim je logično da će iz njihovih redova proizići vladari polisa. Oni će odmalena biti odgajani i iskušavani na najrazličitije načine. Da bi bili uspješni u svome poslu morat će se naučiti usprezati od potrebe za pretjeranim ugodama, morat će naučiti podnositi strah i morat će vježbati blagost odupirući se suvišnom i nepotrebnom nasilju. Oni moraju biti mudri i sposobni, a ostali moraju biti sigurni kako će upravo oni imati pred sobom interese polisa kao što većina ima vlastite interese. Oni najsposobniji od čuvara postat će savjetnici vladarima i njihovi pomoćnici, a daljnjim obrazovanjem i stjecanjem iskustva i sami će jednog dana biti ti koji vladaju, ukoliko budu o dalje odoljevali kušnjama koje su pred njima.¹⁹

Sada će se Platon poslužiti mitskim govorom i lažju(koja je dopuštena vladarima, budući da su oni dovoljno mudri da znaju prepoznati neophodnu potrebu za njom). Naime, oni svoj dom(rodno tlo) moraju shvaćati kao majku, a svoje sugrađane kao braću. Također je potrebno shvatiti da su bogovi u seljake i zanatlije stavili mjed i željezo, u pomoćnike srebro a u vladare zlato. No, nije uvijek nužno da se od dva zlatna roditelja mora roditi zlatno dijete, pa vladari trebaju urediti prebacivanje iz staleža u stalež ako se za time ukaže potreba.²⁰

No, treba imati na umu da su i vladari također ljudi, po svojoj prirodi nesavršeni i skloni pogreškama. Čini se da Platon razlikuje tri vrste državnika, tj. vladara: idealnog vladara koji ne postoji na zemlji, najboljeg ljudskog državnika i političkog sofista ili lažnog državnika. Dobar će državnik iz svoje države odstraniti sve ono što je po sebi loše. On ima ne samo pravo, nego i obvezu iz grada protjerati ili degradirati sve za krepost nesposobne građane, a zakone može sam napisati i promijeniti ih ukoliko se pokažu neadekvatnim. Razlika između državnika i tiranina je ta što državnik u svome djelovanju gleda upravo na korist polisa, dok tiranin traži način da uveća moć sebe i sebi podobnih, istovremeno smanjujući moć onih koji su mu neskloni i neprijatelji. Pitanje prisile ili pristanka ovdje se ne postavlja kao ključno jer

¹⁹ Isto, str. 433. -434.

²⁰ Isto, str. 434.

bi se istinskom državniku dopustilo da uvede sretan i pravedan oblik društva ne smatrajući njegove postupke nasilnima.²¹

Nadalje, Platon tvrdi da se znanstveni vladar može voditi svojom spoznajom, ne uzimajući u obzir pisani zakonik, jer niti jedan zakon ne može uzeti u obzir svu individualnost i raznolikost ljudskih odnosa i potreba²²: "Nemoguće je dakle da ono što kroz sve vrijeme ostaje jednostavno bude prikladno za ono što nikada nije jednostavno²³"

No, budući da nijedan čovjek nije idealan tako niti državnik nema mogućnost izravnog ili neizravnog (putem delegata) presuđivanja u zakonskim sporovima, pa tako pisani zakoni uza sve svoje nedostatke ostaju kao drugo najbolje rješenje. Ovo ujedno implicira da se zakona moraju držati oni koji sude u ime državnika, dok se sam državnik ne mora slijepo držati zakona, budući da je on sposoban prosuditi s obzirom na individualnost svakog slučaja. No, državnikov će zakon barem izravno preslikavati istinu, a on će ga biti u stanju i mjenjati ukoliko će to doprinjeti stanju društvene pravičnosti. Dobar državnik također mora paziti na želje svojih podanika i njihov interes, no ne smije dopustiti dobijanje moći niti radnicima niti vojnicima jer u oba slučaja može doći čak i do izvanjske opasnosti za državu, bilo da je to zbog pretjerane opuštenosti ili agresivnosti.²⁴

²¹ W. K. C. Guthrie: Povijest grčke filozofije: knjiga V: Kasni Platon i Akademija; Naklada Jurčić, Zagreb 2007.; str. 182. – 183.

²² Isto, str. 184.

²³ Platon: Državnik; Izdavačka kuća Plato; Beograd 2000.; str. 347.

²⁴ W. K. C. Guthrie: Povijest grčke filozofije: knjiga V: Kasni Platon i Akademija; str. 184. – 187.

2.6. Zašto su filozofi jedini zaslužili ulogu vladara?

Pitanje vladara i vrlina koje on mora posjedovati u čvrstoj je svezi s podjelom duše, tj. s tri vida duše koja se razlučuju kod Platona. Kao što je duša u skladu kada umni vid duše vlada i usklađuje sebe s ostala dva vida, tako je i država u skladu kada oni koji su umni usklađuju interese i odnose sva tri djela na dobrobit cjeline. Umnost kao vrlina priliči posebno vladajućem sloju u polisu, dok se hrabrost pripisuje ratnicima tj. čuvarima. Umjerenost je primjerena svima, no nije jednaka kod svakog staleža. Tako npr. kod vladara umjerenost znači nadzor onog što je po prirodi bolje nad onim što je po prirodi lošije. Pravedna je država u kojoj svaki njen dio obavlja svoj posao i samo svoj posao. Čovjek je pravedan ako svaki dio njegove duše obavlja svoj posao: ako je razumski dio duše mudar i vlada te pomaže srčanom dijelu suzbijati mnoštvo želja koje su uglavnom želje za novcem, čašću i ugodom. Prema ovoj formulaciji jedina osoba kojoj je moguće biti uistinu pravedan je filozof, budući da je on jedini uistinu mudar. Tako se pravedan čovjek poistovjećuje s filozofom. Radnici i vojnici tako nikada nemogu biti uistinu pravedni jer njihova pravednost proistječe iz naviknutosti, te oni uvijek potajno teže za tiranijom, tj. nepravednošću. No, tvrdnja da je srčanost bolja od žudnje, kako neki imaju priliku isticati također ne stoji, jer postoji filozofska žudnja(eros), dok filozofska srčanost ne postoji.²⁵

Možda je iznenađujuća pozicija autora Leo Strauss-a u tvrdnji da između erosa i države postoji određena napetost, te da dobra država može doći na svoje samo obezvređivanjem erosa.²⁶ Naime, nije li upravo najviša forma erosa ono što tjera filozofa u svojoj potrazi za mudrošću, od najnižih žudnji uzdizanjem do želje za besmrtnošću kakvu Platonon u dijalogu Simpozij opisuje tokom Sokratova govora? Nije li upravo eros ono što je ključno za čovjeka kako bi postao filozof?²⁷

Filozof je prema Platonu jedini zaslužio vladati najboljim polisom zato što je on jedini koji uistinu razlikuje zbilju od privida. Naime, dok drugi ljudi za pojave smatraju da su dio svjeta zbilje, filozofi su svjesni da su zbiljske jedino ideje. Iako je država sama po sebi propadljiva i savršeni poredak neće nikada biti ostvaren, filozofi su ti koji mogu svojim vladanjem napraviti najbolji mogući poredak i održati ga. Platon svoj spoznajni problem koji se

²⁵ Skupina autora: Povijest političke filozofije; str. 22. – 24.

²⁶ Isto; str. 24.

²⁷ Zdeslav Dukat: Platon: Eros i Filija; Demetra, Zagreb 1996.; str. 90. – 156.

nadovezuje na problematiku kojom se ovdje bavimo razrađuje kroz prispodobe o Suncu, crti i spilji. Vrhovna ideja Dobra isijava i omogućuje spoznaju svih ostalih ideja jednako kao što i Sunce omogućuje vid. Kroz četiri stupnja znanja Platon objašnjava se kako jedino noesis predstavlja stanje uma koji se izdigao iznad svojih pretpostavki(od kojih pate čak i oni matematički obrazovani- jer sva se matematika zasniva na aksiomima koji se ne propituju). Ovaj proces misaonog uzdizanja objašnjen je i u prisodobi o spilji u kojoj čovjek oslobođen svojih okova dolazi van i gleda u svijet obasjan Suncem. No, kada se vrati dole, nazad u spilju biva ismijavan od strane onih kojima želi pomoći.²⁸

S ovim dijelom povratka u spilju sličnosti nalazimo i u prispodobi o brodu gdje narod kao gospodar broda postavlja člana posade(političara) koji ne shvaća da je upravljanje znanost, da bi zatim on bio izbačen od ostalih članova posade koji žele doći na njegovo mjesto, dok kormilar, koji zna da se upravljanje broda svodi na istraživanje vjetrova, godišnjih doba i zvijezda, biva smatran beskorisnim brbljavcem koji samo gleda u nebo.²⁹

Filozofi su možda neskloni vladanju jer je njihov um usmjeren spram božanskog poretka(što je ujedno i razlog zašto samo oni mogu urediti ljudski poredak po uzoru na nj.), no zbog toga se može javiti i sklonost preziranja ljudskog svijeta i sudjelovanja u njemu. Ariste politeia neće se moći ostvariti sve dok ljudi ne budu spremni prepustiti filozofima da vladaju i dok se filozofi ne odluče na sudjelovanje u aktivnoj politici.³⁰

No, valja imati na umu da Platon pod pojmom filozof misli osobu koja je u cjelosti usmjerena ka mudrosti, i da se kirurškim odvajanjem političkog od ostalih područja ljudske djelatnosti ne može postati "politički filozof", jer svaki je filozof politički filozof, dok ljudi koji su isključivo "politički filozofi" zapravo uopće nisu filozofi.

²⁸ W.K.C. Guthrie: Povijest grčke filozofije: knjiga IV: Platon, čovjek i njegovi dijalozi, ranije doba; str. 472. 486.

²⁹ Isto; str. 468. – 469.

³⁰ Isto; str. 469. – 472.

2.7. Pitanje vlasništva i obitelji

Treći je stalež jedini kojemu bi u ovakvom ustroju bilo dozvoljeno privatno vlasništvo. No, i u ovom slučaju zadatak je čuvara spriječavati ekstreme u bogatstvu i u siromaštvu, jer i jedno i drugo šteti polisu proizvođači ili lijenost ili uskogrudnost i loš rad. Budući da će unutar države koja posjeduje previše bogatstva postojati dvije države (siromašni i bogati koji rade jedni protiv drugih) čuvari trebaju također paziti na to da se grad nikada ne proširi previše, kako bi ostao ujedinen. Ovakav način vođenja brige o vlasništvu pretpostavlja da bi čuvari i vladari trebali imati dovoljno umjerenosti da ne posežu za vlasništvom, (što iz današnjeg gledišta zvuči gotovo nemoguće), nego i to da budu sretni bez vlasništva. Također, Platon ne daje konkretan primjer po kojemu bi se moglo spriječiti nekontrolirano bogaćenje ili osiromašavanje određenog dijela stanovništva.³¹

Što se tiče samog odnosa među rodbinom, vjerojatno bi najbolje za pravedno funkcioniranje polisa bilo kada bi se djeca prilikom rođenja odvajala: tada bi svi bili svačija djeca, a svi pripadnici određene generacije bili bi braća i sestre. Ovakav bi pristup vjerojatno olakšao čuvarima zadatak pažnja na ljude koji trebaju biti prebačeni iz jednog staleža u drugi, no postavlja se pitanje koliko bi takav način funkcioniranja bio sprovediv.³²

Valja imati na umu da se ukidanje obitelji odnosi primarno na čuvaru, čije će razmnožavanje biti tokom velikih svečanosti odlučeno ždrijebom (mada to neće biti pravi ždrijeb jer će njime upravljati vladari, pazeći da samo najzaslužniji dobiju priliku za razmnožavanje). Ovo dovodi do nestajanja privatnog područja u sferi života čuvara: područje njihove djelatnosti je isključivo javno, i oni zapravo više nemaju nikakve slobode, a u današnjem im se smislu ukidaju i temeljna ljudska prava.³³

Što se tiče položaja žena, iznenađujuća je pozicija za jednog Grka da predviđa ženama ravnopravan položaj. No, jedan polis ne može si priuštiti gubitak polovine odraslog stanovništva u vidu radne i borbene snage. Također, Platonov stav je da se položaj stječe na temelju prirodnih sposobnosti, a između žena i muškaraca ne postoji bitna razlika u pogledu prirodnih sposobnosti za bavljenje određenim umijećima. Ovaj zahtjev za izjednačavanjem

³¹ Isto; str. 439. – 442.

³² Skupina autora: Povijest političke filozofije; str. 24.

³³ W.K.C. Guthrie: Povijest grčke filozofije: knjiga IV: Platon, čovjek i njegovi dijalozi, ranije doba; str. 452..

položaja žena i muškaraca podrazumjeva potpunu promjenu običaja u starom grčkom društvu. Upitna je provedba toga zahtjeva i u današnje vrijeme, a kamoli u Platonovo doba. No, Platon je možda i prvi uvidio da bi promjena stanja stvari bila pravedna, jer pravedno je ono što je dobro i korisno. Pravednost zahtjeva da se svatko bavi umijećem koje mu je prirođeno, bez obzira na običaj. Zašto se onda žena ne bi bavila vojnom strategijom, ukoliko joj je prirođena sklonost za tim umijećem?³⁴

³⁴ Skupina autora: Povijest političke filozofije; str. 26.

2.8. Je li *αρίστε πολιτεία* pravo političko uređenje?

Platon u svojem iznošenju najboljeg mogućeg polisa ne ostavlja mjesta za robove. No, postavlja se pitanje: smanjuje li se uvođenjem ovakva sustava broj ljudi koji sudjeluje u područjima polisa?

Staro antičko shvaćanje u kojemu je čovjek morao biti vlasnik posjeda kako bi bio oslobođen životne nužnosti³⁵ okrenuto je sada naglavačke: jedini koji sudjeluju u političkom području su sada vladari, koji nemaju privatnog vlasništva, dok je stalež koji ima pravo na vlasništvo u potpunosti odstranjen iz političkoga područja. Čovjek se nalazi na unaprijed determiniranom mjestu u društvu (pomicanje na viši položaj moguće je samo u djetinjstvu otkrivanjem sklonosti za čuvara kod djece radnika), a iako robovi ne postoje zapravo na neki način cijeli radnički i vojnički stalež postaju na neki način robovi države koja određuje čak i pravo na razmnožavanje (u slučaju ratnika), dok se pretpostavlja da brakova između vladara i radnika neće biti, budući da su vladari skloni mišljenju da će se zlato vjerojatnije prenijeti na dijete iz "zlatnog" braka. Ukoliko je polis prije bio područje koje je značilo "...ne vladati i ne biti onaj kojim se vlada."³⁶ Možemo li reći da ustrojstvom ovoga društva zapravo nestaje polis i nastaje država, i to u onom srednjovjekovnom smislu gdje malobrojni (ili jedan) vlada dok se ostali pokoravaju?

Također, oslanjanje na kreposti, tj. vrline pokazao se u moderno doba možda pomalo manjkav od strane jednog velikana filozofije: Immanuela Kanta. Uvođenjem pojma volje smanjuje se utjecaj vrline i Kant ukazuje na to da netko može posjedovati vrlinu bez da bude dobar. Razne "darovitosti duha" bez sumnje su u većini slučajeva dobre i poželjne, ali "..., ne dade se zamisliti ništa što bi se moglo smatrati kao dobro bez ograničenja osim dobre volje".³⁷

Ali, sam Kant tvrdi da mnogo toga nedostaje kako bi te darovitosti ili vrline kao što su razum, sila suđenja i druge vrline, a Kant navodi isključivo umjerenost, svladavanje samoga sebe u svojim strastima te trijezno razmišljanje bez dobre volje "mogu postati krajnje poročna, a

³⁵ H. Arendt: *Vita activa*; str. 29.

³⁶ Isto; str. 31.

³⁷ Immanuel Kant: *Osnivanje metafizike čudoređa*; Feniks, Zagreb 2003. Str. 15.

hladna krv zlikovca čini ga ne samo opasnijim, nego u našim očima još i neposredno vrijednijim prijezira nego što bismo ga smatrali bez nje."³⁸

Kant se također suprotstavlja i opravdanošću vladara da se posluže lažima, gdje tvrdi da je laganje kršenje dužnosti, a čak i pomisao da se ne mora reći istinu predstavlja također kršenje dužnosti jer je istina ono na što svatko ima pravo, i premda mi možda i ne možemo znati lažemo li ili ne, volja za izricanjem laži znači da smo spremni uzeti drugoj osobi njihovo neotuđivo pravo na istinu, ugrožavajući time kategorički imperativ, te bi se i u slučaju da je ponekad opravdano lagati otpadaju sva prava proizašla iz ugovora, što predstavlja nanošenje nepravde cijelom čovječanstvu.³⁹

³⁸ Isto, str. 15.

³⁹ Immanuel Kant: Pravno-politički spisi; Politička kultura, Zagreb 2000.; str. 157. – 161.

3. Popis literature

1. Arendt, Hannah: Vita activa; Biblioteka August Cesarec, Zagreb 1991.
2. Guthrie, William Keith Chambers: Povijest grčke filozofije: Platon-čovjek i njegovi dijalozi: ranije doba; Naklada Jurčić, Zagreb 2007.
3. Guthrie, William Keith Chambers: Povijest grčke filozofije: Kasni Platon i Akademija; Naklada Jurčić, Zagreb 2007.
4. Dukat, Zdeslav: Eros i Filija; Demetra, Zagreb 1996.
5. Kant, Immanuel: Pravno-politički spisi; Politička kultura, Zagreb 2000.
6. Kant, Immanuel: Osnivanje metafizike čudoređa; Feniks, Zagreb 2003.
7. Platon: Država; Beogradski izdavački zavod, Beograd 2002.
8. Platon: Državnik; Izdavačka kuća Plato; Beograd 2000.
9. Senković, Željko: Aristotelova kritika demokracije; Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Filozofski fakultet, Osijek 2007.
10. Skupina autora: Povijest političke filozofije; Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb 2006.
11. Zovko, Jure: Ogledi o Platonu; Naklada Jurčić, Zagreb 2006.